

Soylu Atalı

sələlərdir. Mənəvi, ruhani, siyasi işgalların sonucu ölkəni yiyesiz duruma soxar, dövləti öz xalqına qarşı zor aparatına çevirir.

Əsərin əsas leytmotivi bir ailənin faciəsi üzərində qurulub. Həyatımızda hər an rastlaşdırığımız hüquq-qoruma sisteminin xalqa münasibəti qələmə alınmış, qəddarlığın ən ibtidai şəkli gözələrimiz qarşısında canlandırmışdır. Məmmədin şərlənərək dalbadal dostaq yaşamına məhkum edilməsindən, körpəcə qızının necə böyülməsindən, avadının körpəcə uşaqla yiyesiz buraxılmasından yana heç kim sorumluluq daşımir.

Ailenin ac, yalavac qatması fəcianın bir cəhətidir. Başqa bir qatda isə biz kişi mənliyinin sındırılmasını, heysiyatının aqlaldılmasını izleyirik. İnsan dünyaya niye gəlib, niye gedir?! Söz yox, ‘gəlmə, getmə’ insanın özündən asılı deyil. Ancaq bu ‘gəlmə’de dünyani tanıma, özünü-

Quruluş, gerilik hər bir xalqın həyatında amansız görsənlər yaratmışdır. İnsanın insana qarşı davranışlarında hər cür dözülməz adadımlar, zaman-zaman insan haqqında baxıştan damadagın etmişdir. İnsanın insana inamı ortadan qəkmış, birləşmeyeşin tələbləri qarşısında hər kəs, özlüyündə təkənərək, bioloji mövcudluğu uğrunda mübarizə aparmışdır. Bəlkə buna görə insani özündən qiraqdakı qüvvələrə inandırmak etkili alınmışdır. Ancaq qiraq qüvvələrə inanmaq da insanın körəyinə çatmamışdır. Nə Quruluş qurtuluşa nədən olmuş, nə də insan öz növündən olanları, geniş anlamda, dillən təpib anlaşa bilməmişdir. Bütün bunlar ayrı-ayrı çəglərdə ədəbiyyatın, sənətin əsas qonusuna çevrilmiş, hər dövrün özünəxəs yaşantıları estetik-ideal açısından işlənərək düşüncələri yönəldirməyə çalışmışdır. Ədəbiyyat böyük gücdür. Heç bir dövr bu gücün ugurlarla yol açmasına ortam yaratmır. Ona görə bəzən ədəbiyyatda geri çəklənlər olur. Mübarizə cəbhəsi açmayı, ya da açılan mübarizə cəbhəsində yer almayan ədəbiyyat galəcəyə söz deyə bilmir. Bu cür ədəbiyyat adına ortada görünenler gələnəksə olaraq şöhrət, qazanc panılıtlannı aldalaraq, yamanlığın qaranlıq-bulaklıq dalğalarında əriyib yox olurlar. Bu açıdan yanaşanda bizim üçün istedadlı, ancaq kölgələrdə daldalanan sənət örnəkləri önməli deyil, öz gücү içində dövrün eybəcərliyinə qarşı dəriş göstərən sənət örnəkləri daha dəyəridir. Biz çəqdaş Azərbaycan ədəbiyyatının üzədə görünən, görünməyən kəsimlərinə də bu açıdan yanaşırıq. Haqqında söz deyəcəyimiz Faiq Balabəylinin “Lənətlənmiş həyat” əsərinə də vurğuladığımız müstəvidə dəyər verməyə çalışıq. Biz böyük ədəbiyyatla genel ədəbiyyatın ortaq nöqtələrini gözərdi eləmərik ‘Döyüşün ədəbiyyat’ anlamına uyğun gələn hər bir sənət örnəyi at qışlayır, onlara uğurlar dileyirik.

İndi bu əsərdə baxışımızı çəkən bəzi məqamlara aydınlıq getirməyə çalışacaqıq. Əsərdə öz tutulmuş mövzunu yeni olmasa da, mövzunun ifşa yönü uğurlu alınmışdır. Öncə biz əsərdə Rusiya əsərətinin toplumumuzun yaddaşında, milli-mənəvi varlığında buraxdıq izləri görürük. Əsərin baş obrazı “Mamed” – əsərətinin bir-birinə dayaq olmasının, necə deyərlər, əsərətin mutasiya olunmasının parlaq göstəricisidir. Ərəb işğalı ilə gələn “Məmməd”in Rusiya işğalından sonra “Mamed”ə çevriləməsi – insanların oyunlara salınmasının, həyatının oyunlarda qurban verilməsinin başlıca nədənlərindən biridir. İnsanların daşıdığı ad – onun kimlik məsəlesi idir. Kimliyini itmiş, onu qoruya bilməyən toplumun bütün sonrakı taleyi də başqalarının əlində, əsərətində olur.

Toplumun milli-mənəvi kimliyinə zor göstərilirsə, onun özgürüyü birləşdirir. Ona görə bir işşalın etkisindən qurtarmaq üçün bizim toplumun on illerle direniş göstərməsi gərkir. İşşal – basqı

İşşalın doğurduğu həyat

altına aldığı topluma mədəniyyəti də özüyle getirir, yaşam ölçüsünü də. Toplumun söyübü, zarafatları belə, işşal dilində olşur. Toplum özümlüyünü bütöv itirir, kölgəye, eks-sədəya əvərdir. Öz varlığı bilinməyenin isə yaşamında nə xoşbəxtlik tanınar, nə də gələcək dərk olunar. Əsərdən göründüyü kimi, hətta dəstəqxana anlayışları da dilimizə rusca oturub. Hərənlü özüne-yadlaşma mənəvi boşluqlarda faciələ yaradır, bu, çox düşündürdücü bir məsəledir.

İkinci məsələ, işşalın uzantısı kimi, Rusiya əsərətine boy verən, xalqı əsərətənən göz açmağa qoymanın bir rejimin həyatımıza qənim kəsilməsidir. İnsanların heç nədən şərəlməsi, böhtənlərə uğraması, görəvda olanaların qazanc aləti olaraq faciə faktına çevriləməsi – birbaşa dövlətin iç siyaset prinsipleri ilə olur. Qanunsuzluq, özbaşınalıq, selahiyətlərdən sui-istifadə halları, heç kimin sorumluluq daşımaması – insanların dəyərini heçə çevirir. Çoxsayılı ailələrin başsız qalması, körpələrin gözüyəşli böyüməsi, millət, vətən anlayışlarının gözəndən düşməsi, insanların bu anlayışlara yad yaşaması, gənclikə görəzəyi verilməsi, mütlilik, yaltaqlıq, simasızlıq kimi xüsusiyyətlərin normaya çevriləməsi – Milli faciələrin özüндə duran mə-

dərk prosesi yoxdur, onda həşəratla insan arasındaki fərq kim bəlləyə biler ki?!

Dustaq həyatını yenice başa vuran biri, hələ körpəcə uşağının üz cizgilərini belə, baxışlarına, sevgisiనe köçürüb bilməmiş, qadının qayğılarını dirləməmiş, ailəsinə bir təkə

normaları kimi formalaşmışdır.

“Nəzarətçilərin, əməliyyat işçilərinin “DPNK”-lərin dustaqlan pul almalarının müxtəlif yolları var idi. Məmməd o qədər kasib idi ki, ondan heç cür pul ala bilmirdilər. Yastığının altından çıxan pornoqrafik şəkilləri, iti uclu, kəsici tiyəsi olan dəmər par-

*Məmməd döñə-döñə yaşadığı bu həyata yenidən döñəcəkdir. O, körpəsinin üzünü güldür, içində qorxunu qovurub dərdə çevirir. Alası bir təkə çörəyə möhtac qaldığı halda, onu düşüñə bilmir, qurbanlıq kəndirindən necə açıla biləcəyini çək-çevir edir...
Budur, insanı qorunaklı olan hüquq-qoruma sisteminin insana hazırladığı tale. Dostu dosta, qohumu qohuma düşmən edir. İnsanların bir-birinə inamı, etibarı məhv edilir. Hər kəsin içində başqasına qarşı şübhə, gizli nifrat boy atr. Xalqın min illərdən üzü bu yana gələn idealları ayaqlar altına atılıb heçə çevirir.*

cörək qazanmağın yolunu tapmamış özünün başqları üçün qazanc alətiనe çevriləməsinə qərar verilmişdir. Budur, taleyində yeni oyunlar qurmaq, “yuxarılar”ın tamahına qurban eləmək üçün sahə müvəkkili onu axtarmışdır. Bu axtarmaq – onun xəyalını, düşüncəsini alt-üst edir. Körpəsinin gözərinə baxıb sevinmək duygusu belə, onun içində ağırlığa çevrilir:

“Az, Yetər, bə bu köpəyoğlu heç birbaşa bura gəldi, o curnə dedi, geldi?

çası, kartı, qadağan olunmuş müxəttif qəzətləri, şpris, “mal” bişirmək üçün şüşə qab – “puzuryok” və dənələr cəzaçekmə müəssisəsinin əməkdaşlarının körəyinə yetib müqsədlinən çatdırılmışdır”.

Bu qorxunc əməller heç insanlığın ən aşağı qatında belə, yer tuta bilməz. Bu görsənlər insan varlığının heyvanatın tətənəsidi.

Məmməd döñə-döñə yaşadığı bu həyata yenidən döñəcəkdir. O, körpəsinin üzünü güle bilmir, içində qorxunu qovurub dərdə çevirir. Aile-

si bir təkə çörəyə möhtac qaldığı halda, onu düşüne bilmir, qurbanlıq kəndirindən necə açıla biləcəyini çək-çevir edir...
Budur, insanı qorunaklı olan hüquq-qoruma sisteminin insana hazırladığı tale. Dostu dosta, qohumu qohuma düşmən edir. İnsanların bir-birinə inamı, etibarı məhv edilir. Hər kəsin içində başqasına qarşı şübhə, gizli nifrat boy atr. Xalqın min illərdən üzü bu yana gələn idealları ayaqlar altına atılıb heçə çevirir.
Rejim insanlardan bir-birinə öncə düşmən yaradır, sonra hər birini soyub talayır. Talamağa bir şeyi qalmaya isə məhv edir...
On aşağı seviyyəli söyülər – sanki hüquq-qoruma sisteminin yönetimi (idarəetmə) ölçüsüdür. Aşağılamaq, algıltmaq, qorxutmaq, olma-

yani boynuna aldırmaq – bununla da plan doldurmaq, cinayətin “Üstünü açmaq” sevinci, qazanmaq, ödülünləmək, rütbələnmək tamahı – insanlığın qanunlarını ortadan qaldırmaqla başa gəlir. Əsərlədə dustağın yaşadığı həyatdan daha amansız, iyrənc bir həyat sürər hüquq sistemi. Heyvanca davrananların, bunu həyat norması kimi qəbul edənlərin ailəsi necə insani, milli ola bilər?! İsdə bir cür, evdə ayrı cür olmaq mümkün deyil. Ya da çox az fərq ola bilər. Ona görə “hüquqla haqq bir şey deyil” deyirik, yazılıq. Hüquq yalançı haqqdır, haqsızlıqdır. Zorun haqqı olmur – haqsızlaşmaq zora çevriləkdir. Hüquq zorla birləşdiyi üçün xalq haqsız duruma salınır.
Fəlakətdən yol salır rejim. Bu yolla gəden simasını itirir, getməyen yaşamır, var olmur...
Əsərin sonu yene xalqın klassik gələnəklərinə üz tutur:
“Konvoylardan biri yaxınlaşır əlini Məmmədin çıynına qoydu: – Bəsdi, Mamed, gedək, – dedi.
Məmməd ayağa qalxdı. Yetərin, qızının üzündən öpdü. Əlini konvoya tərəf uzadı. Konvoy Məmmədin qoluna girdi. Qızının, həyat yoldaşının yanında qandallamaq istəmədi. Yoldaşına tərəf baxdı. Sonra əlini şalvarının cibinə salıb Məmmədden götürdüyü yüz min manatı çıxardı. Yetərə uzadı: – Al, bacı, Mamedin cibindən çıxib. Orda ona bu lazım olmayacaq, – dedi”.
Ən qədər kuruluşda, rejimdə belə İnsanlığın, mərhəmətin kökü kəsilmir. Zəif işartilalarla olsa belə, or-

taya çıxıb ümidi yaradır...
*Cinayəti insan yaradır – ya tutulan, ya da tutan, ferq etməz. İstanilən halda hüquq-qoruma sisteminin cəza ‘təbriyəsi’ insanın taleyində heç bir pozitiv dəyişiklik yaratır. İnsanın cəzaçekmə qarşısını almır. O da ola, cinayəti tutulan deyil, tutan töredə...
‘Cinayətin ən böyük cazası – İnsanlaşmaqdadır!’ – Asif Ata.
Yükümüzdən Böyük Fərahımız yoxdur!
Atamız Var olsun!*